

Ο Πάγκαλος και η δικτατορία της μεζούρας

Η πορεία του Θεόδωρου Πάγκαλου από τη δόξα ως τη γελοιότητα και την ατίμωση ολοκληρώθηκε εξαιρετικά γρήγορα. Η περίπτωση του αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του πόσο εύκολα μπορεί κάποιος να διαβεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη σοβαρότητα και τη φαιδρότητα, όταν του λείπει η αίσθηση του μέτρου.

Ο Θεόδωρος Πάγκαλος γεννήθηκε το 1878 στη Σαλαμίνα, σπούδασε στη σχολή Ευελπίδων και συνέχισε στο Παρίσι. Στα 1909, είχε εκλεγεί από τους συναδέλφους του στην εννεαμελή επιτροπή της μυστικής οργάνωσης «Στρατιωτικός Σύνδεσμος», που με αρχηγό τον συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά προχώρησε στην επανάσταση στου Γουδή. Μετείχε στους Βαλκανικούς πολέμους ως λοχαγός, ενώ το 1916 τον βρήκε αρχηγό του επιτελείου στη μεραρχία Κρήτης. Στα 1917, ήταν προσωπάρχης του υπουργείου Στρατιωτικών και την περίοδο 1918 - 1920 αρχηγός του Γενικού Επιτελείου στο γενικό στρατηγείο της Μακεδονίας και της Μικράς Ασίας.

Αποστρατεύτηκε με την επάνοδο του βασιλιά Κωνσταντίνου το 1920, μετείχε ενεργά μετά τη μικρασιατική καταστροφή στην επανάσταση των Πλαστήρα - Γονατά το 1922, ανακλήθηκε στην ενεργό υπηρεσία, έγινε αρχικά υπουργός Στρατιωτικών κι έπειτα (Δεκέμβριος 1922) αρχιστράτηγος των στρατευμάτων του Έβρου, για να εκλεγεί, μετά τη συνθήκη της Λοζάννης (1923), πληρεξούσιος της Θεσσαλονίκης στη Δ' Εθνοσυνέλευση, που προχώρησε στην πρώτη Δημοκρατία. Το 1924, έγινε υπουργός Δημόσιας Τάξης κι έπειτα Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Παπαναστασίου.

Στις 26 Ιουνίου του 1925, ανέτρεψε την κυβέρνηση Μιχαλακόπουλου και εγκατέστησε φασιστική δικτατορία. Του χρειάστηκαν μόνον 13 μήνες και 15 ημέρες για να εξευτελίσει τον εαυτό του, να γίνει νούμερο επιθεωρήσεων, να καταχραστεί κρατικά κονδύλια, να προχωρήσει σε αμαρτωλές συμβάσεις, ανάμεσα στις οποίες και μία για ένα καζίνο, να ξεπουλήσει την Ελλάδα στη Γιουγκοσλαβία και να την μπλέξει με την Κοινωνία των Εθνών εισβάλλοντας στη Βουλγαρία.

Στις 7 Αυγούστου του 1926 ανατράπηκε. Φυλακίστηκε, αμνηστεύτηκε για τα πολιτικά αδικήματα, καταδικάστηκε για τα ποινικά, ιδιώτευσε, ξαναμπήκε στη φυλακή μετά την απελευθέρωση από τους Γερμανούς ως δοσίλογος, αποφυλακίστηκε το 1945, κατέβηκε υποψήφιος βουλευτής το 1950 με το Εθνικόν Κόμμα του Ναπολέοντα Ζέρβα, απέτυχε πανηγυρικά να εκλεγεί και πέθανε ξεφωνημένος το 1952.

Είναι κάποιες στιγμές που οι θεοί της Ελλάδας έχουν όρεξη για χοντρά αστεία. Λαχάινει τότε ένας Παύλος Κουντουριώτης να βρίσκεται στην προεδρία της Δημοκρατίας, ένας Παπαναστασίου κι ένας Καφαντάρης στην αντιπολίτευση, με τον Ελευθέριο Βενιζέλο τουρίστα στο Παρίσι, ενώ τα ηγία του κράτους κρατά ένα ανθρωπάκι που ακούει στο όνομα Ανδρέας Μιχαλακόπουλος. Πρωθυπουργός!

Το πραξικόπημα του Θεόδωρου Πάγκαλου ήρθε με όλες τους κανόνες της σύγχρονης πολιτικής για την προώθηση καταναλωτικών προϊόντων. Προηγήθηκε περίοδος προδιαφήμισης. Ακολούθησε η κυρίως διαφημιστική καμπάνια: «Πλησιάζει», «έρχεται», «από ώρα σε ώρα». Τέτοια.

Τα διάβαζε όλα αυτά στις εφημερίδες ο υπουργός Στρατιωτικών Κ. Γόντικας κι ένα πρωί είπε να ξεμπερδεύει με αυτή την ιστορία: Διέταξε «να συλληφθεί προληπτικά ο στρατηγός Θεόδωρος Πάγκαλος».

Ο στρατηγός βρισκόταν στο σύνταγμα μηχανικού, στο Ρουφ. Έβγαλε τους άνδρες στον δρόμο. Ένας αποτυχημένος πραξικοπηματίας, ο αντισυνταγματάρχης Ντερτιλής, το έσκασε από το κελί του και πήγε να τους συναντήσει. Εκεί, στη μέση του δρόμου, ο Θεόδωρος Πάγκαλος τον έχρισε επιτελή του. Μετά, συνδέθηκαν με τον στρατηγό Τσερούλη του Γ' Σώματος Στρατού και με τον ναύαρχο Αλ. Χατζηκυριάκο. Τα βρήκαν.

Στην κυβέρνηση ξέσπασε πανικός. Στρατός, ναυτικό και αεροπορία δήλωσαν πίστη στη

νομιμότητα και ζήτησαν άδεια να καταστείλουν «το αστείο». Ο πρωθυπουργός Ανδρέας Μιχαλακόπουλος βρήκε ως την καλύτερη λύση να παραιτηθεί! Όσπου να μαζευτούν οι πολιτικοί, να συνεδριάσουν και να αποφασίσουν πώς θα αντιδράσουν, κάποιοι φιλικοί στον Πάγκαλο αξιωματικοί κατέλαβαν το θωρηκτό «Αβέρωφ» κι έπειτα όλα τα πλοία του στόλου. Στην Αθήνα, ο Ντερτιλής κατέβασε τα «δημοκρατικά τάγματα», όπως βάφτισε τους οπαδούς, και κυριέυσε την πόλη. Μέρα μεσημέρι, κάτω από τα εμβρόντητα βλέμματα των πολιτών, η Ελλάδα αποκτούσε «στρατιωτική δικτατορία». Όχι ακριβώς.

Ο Παύλος Κουντουριώτης εξακολουθούσε να ασκεί τα προεδρικά του καθήκοντα. Η εθνοσυνέλευση δεν είχε λόγο να μη συνεδριάζει (το νέο σύνταγμα ψηφίστηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 1925). Η Βουλή συνέχιζε να λειτουργεί. Το μοναδικό πρόβλημα ήταν ότι δεν υπήρχε ...κυβέρνηση. Αποκτήθηκε στις 30 Ιουνίου, τέσσερις μέρες μετά το «κίνημα». Την ημέρα εκείνη, ο Θεόδωρος Πάγκαλος εμφανίστηκε στο κοινοβούλιο, ανακοίνωσε τις προγραμματικές του δηλώσεις και ζήτησε την ψήφο εμπιστοσύνης του Σώματος! Την πήρε: 185 υπέρ, 14 κατά! Τον κατακραύωνσαν ο Θεμιστοκλής Σοφούλης κι ο Π. Καρασεβδάς που τον αποκάλεσε αρχομανή Δον Κιχώτη. Όμως, η χώρα είχε αποκτήσει κυβέρνηση πραξικοπηματιών με την ψήφο της Βουλής!

Ήταν η εποχή που οι φασιστικές δικτατορίες με κοινοβουλευτικό μανδύα βρίσκονταν στη μόδα. Στην Ιταλία, κυβερνούσε ο πρώτος διδάξας Μπενίτο Μουσολίνι. Στη Βουλγαρία, μόλις είχε κατακρεουργηθεί ο Σταμπολίσκι και κυβερνούσαν τα υποχείρια των κομιτατζήδων. Στη Γιουγκοσλαβία, η παραστρατιωτική οργάνωση «Άσπρο χέρι» αποφάσιζε ποιος θα είναι ο πρωθυπουργός. Στην Αλβανία, ο Αχμέτ Ζόγου μόλις είχε ανατρέψει τον Νόλι και στη Ρουμανία βασιλιάς, διάδοχος, αγρότες κι εθνικιστές συνέθεταν έναν απίθανο αχταρμά καταπίεσης, εξοντωτικής φορολογίας και σκανδάλων.

Μόλις είχε υπογραφεί η ελληνοβουλγαρική συνθήκη ανταλλαγής πληθυσμών και οι Βούλγαροι αξίωναν από την Ελλάδα και έξοδο στο Αιγαίο. Τους δόθηκε ελεύθερη ζώνη αλλ' απαιτούσαν εδαφική ζώνη. Του Πάγκαλου του 'στριψε κάποια στιγμή μ' αυτές τις απαιτήσεις και μπήκε με στρατό στη Βουλγαρία (Οκτώβριος του 1925). Η ΚΤΕ τον υποχρέωσε να αποχωρήσει και να πληρώσει βαριά αποζημίωση, αφού έτσι κι αλλιώς μόνον ένας δικτάτορας θα αντιδρούσε όπως αυτός.

Στις 4 Ιανουαρίου 1926, ο Θεόδωρος Πάγκαλος βαρέθηκε να κυβερνά «κοινοβουλευτικά», διέλυσε τη Βουλή και κήρυξε δικτατορία κανονική. Ο ναύαρχος Χατζηκυριάκος και πάμπολλοι αξιωματικοί παραιτήθηκαν. Ο Παύλος Κουντουριώτης και οι πολιτικοί τον κάλεσαν να σταματήσει τις σαχλαμάρες και να παραδώσει την εξουσία, ενώ ένα νέο κίνημα απέτυχε να τον ανατρέψει.

Ο δικτάτορας συνέλαβε τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, τον Γεώργιο Παπανδρέου, τον Καφαντάρη και πολλούς αξιωματικούς και τους εξόρισε πρώτα στην Ικαρία κι έπειτα σε ένα πολεμικό πλοίο για να μη δραπετεύσουν. Συνέλαβε και τον Νικόλαο Πλαστήρα που ήταν πίσω από το αποτυχημένο κίνημα και τον έστειλε εξόριστο στην Ιταλία. Μετά, προχώρησε σε ρηξικέλευθα μέτρα: Κατάργησε τις λαϊκές ελευθερίες, καταδίωξε το εργατικό κίνημα, ενθάρρυνε τη διαφθορά στη διοίκηση και προκάλεσε καταχρήσεις. Ο παγκόσμιος Τύπος, όμως, έγραφε καθημερινά για ένα άλλο καταπληκτικό μέτρο, που σκοπό είχε να πατάξει τη «διαφθορά των ηθών»:

Συnergεία αστυνομικών εφοδιασμένα με μεζούρες σταματούσαν όποια γυναίκα συναντούσαν στον δρόμο και μετρούσαν πόσο απείχε από το έδαφος η άκρη της φούστας της! Το ανώτατο όριο της «συννόμου αποστάσεως» εδάφους - φουσττανιού δεν μπορούσε να ξεπερνά τα 30 εκατοστά του μέτρου! Κι αν πέφτανε και σε καμιά κοντούλα, τότε, εκτός από τα τριάντα εκατοστά, έμπαινε κι άλλη παράμετρος: Το ύφασμα να καλύπτει οπωσδήποτε τα γόνατα. Επρόκειτο για μέτρο που αποτέλεσε τη δημοφιλέστερη πηγή έμπνευσης των επιθεωρησεογράφων της εποχής.

Διαμαρτυρόμενος, ο Παύλος Κουντουριώτης παραιτήθηκε από πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο Πάγκαλος προκήρυξε εκλογές για τις 4 Απριλίου 1926 βάζοντας υποψηφιότητα για πρόεδρος. Τα κόμματα κινήθηκαν να κατεβάσουν κοινό υποψήφιο τον Κ. Δεμερτζή αλλά τελικά προτίμησαν την αποχή.

Χωρίς αντίπαλο, ο Πάγκαλος εκλέχτηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας αλλά δεν έβρισκε κάποιον που να θέλει να γίνει πρωθυπουργός. Τον εντόπισε τελικά στο πρόσωπο του Αθανάσιου Ευταξία που ορκίστηκε στις 19 Ιουνίου.

Στο μεταξύ, η Γιουγκοσλαβία ανακάλυψε στη Μακεδονία κατοίκους με εβραϊκή ιθαγένεια και σερβική υπηκοότητα κι έβαλε θέμα μειονότητας. Κι απαίτησε την υπογραφή σύμβασης για την Ελεύθερη Ζώνη της Θεσσαλονίκης. Μια ελληνική αντιπροσωπεία συνάντησε φοβερή εχθρότητα στο Βελιγράδι. Ούτε λίγο ούτε πολύ, οι Σέρβοι ζητούσαν να χαρακτηριστεί γιουγκοσλαβικό έδαφος και η περιοχή της ελεύθερης ζώνης και ένα αρκετό πλάτος δεξιά κι αριστερά της σιδηροδρομικής γραμμής που συνδέει Γευγελή με Θεσσαλονίκη! Και αναγνώριση των σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας ότι αποτελούν σερβική μειονότητα!

Πανευτυχής ο Πάγκαλος ανάγγειλε στο μουδιασμένο πανελλήνιο ότι «τα βρήκε» με τους Γιουγκοσλάβους. Ανακοίνωσε ότι πέτυχε τριετή ανοχή και ηρεμία με «αντάλλαγμα» ένα «ναι σε όλα». Κι ακόμα, είχε παραχωρήσει στη Σερβία και το νησάκι Βίδο πλάι στην Κέρκυρα! Επειδή υπήρχε εκεί σερβικό νεκροταφείο από τον παγκόσμιο πόλεμο.

Ευτυχώς για την Ελλάδα, υπογραφές δεν πρόλαβαν να πέσουν και να επικυρώσουν τις συμφωνίες. Στις 7 Αυγούστου 1927 κι ενώ ο δικτάτορας βρισκόταν διακοπές στις Σπέτσες, ένα κίνημα οργανωμένο από τον υποστράτηγο Γεώργιο Κονδύλη και συνεπικουρούμενο από λαϊκή επανάσταση γκρέμισε τη δικτατορία.

Ο Πάγκαλος επιβιβάστηκε στο τορπιλοβόλο «Πέργαμος» που βρισκόταν στο νησί και προσπάθησε να το σκάσει. Τον πρόλαβε στ' ανοιχτά άλλο πολεμικό. Φυλακίστηκε στο φρούριο Ιτζεδδίν, απέναντι από τη Σούδα, στην Κρήτη.

Ο Κονδύλης αποκατέστησε τον Κουντουριώτη στην προεδρία της Δημοκρατίας, έθεσε το νέο σύνταγμα σε ισχύ, προκήρυξε εκλογές και παρέδωσε την εξουσία στον Αλέξανδρο Ζαΐμη, πρωθυπουργό οικουμενικής κυβέρνησης (Δεκέμβριος του 1926).

Ένα ανακριτικό συμβούλιο από αρεοπαγίτες κι εφέτες ανέλαβε να διερευνήσει τα σκάνδαλα της δικτατορίας. Προέκυψαν ατράνταχτα στοιχεία. Ο Πάγκαλος αποφυλακίστηκε στις 10 Ιουλίου 1928, ενώ η Βουλή αμνήστευσε τα πολιτικά αδικήματα (15 Οκτωβρίου 1928). Τον παρέπεμψε, όμως, να δικάσθει για παραβάσεις του νόμου περί ευθύνης υπουργών. Ο πρώην δικτάτορας κάθισε στο σκαμνί. Καταδικάστηκε για τρία καραμπινάτα αδικήματα:

Για κομπίνες γύρω από ένα καζίνο στην πατρίδα του Ελευσίνα, για μια σύμβαση με την Εριουργία Κυρκίνη και για κατάχρηση κρατικού συναλλάγματος.

(Εθνος, 8.7.1997) (τελευταία επεξεργασία, 6.2.2009)

